

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КУРАШОВА ІННА МИКОЛАЇВНА

УДК 346.5:69(477)

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ САМОРЕГУЛЮВА-
ННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ**

12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Науково-дослідному інституті правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, доцент,
Білоусов Євген Миколайович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри права Європейського Союзу;

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Мілаш Вікторія Сергіївна,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри господарського права;

кандидат юридичних наук, доцент
Зуєва Оксана Анатоліївна,
Університет митної справи та фінансів, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права.

Захист відбудеться 13 квітня 2021 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 11 березня 2021 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми дослідження визначається стрімким розвитком процесів децентралізації в найважливіших галузях національної економіки, у тому числі шляхом упровадження моделі саморегулювання господарської діяльності, оскільки інститут саморегулювання розглядається органами державної влади як один з основних елементів процесу дебіюрократизації економіки держави, у зв'язку із цим має здійснюватися розроблення моделей ефективного поєднання державного регулювання економіки із саморегулюванням суб'єктів господарської діяльності.

Саморегулювання господарської діяльності в Україні як механізм соціального регулювання та колективної відповідальності є інноваційним із погляду регулювання сучасних ринкових відносин, його поява свідчить про початок процесів лібералізації та дебіюрократизації державного апарату, підвищення ролі громадських і професійних об'єднань.

Будівельна галузь є однією з ключових галузей національної економіки України й багато в чому визначає вектор розв'язання соціальних, економічних і технічних завдань розвитку всієї економіки країни.

Упровадження інституту саморегулювання в будівельній галузі спрямоване на усунення неефективного державного контролю за будівельною галуззю та зайвих адміністративних бар'єрів, які перешкоджають виходу на ринок суб'єктів господарювання, цей інститут має змінити підходи в управлінні галуззю, пов'язані зі зменшенням ступеня державного впливу на розвиток відносин і зростанням ролі приватноправових відносин.

Разом із тим, у науці господарського права досі не сформовано єдиних підходів до розуміння правового статусу саморегулювальної організації в будівельній галузі, не вироблено теоретичних визначень основних правових категорій, які використовуються в процесі саморегулювання. Як результат, в умовах відсутності належно опрацьованої доктрини про статус, основні функції, організаційно-правову форму, законодавче регулювання їх діяльності, питання впровадження моделі саморегулювання будівельної галузі залишається висвітленим фрагментарно.

Із цієї точки зору актуальним видається визначення статусу саморегулювальних організацій як суб'єктів господарського права, виявлення ефективного господарсько-правового механізму впровадження саморегулювання в будівельну галузь та його елементів, а також внесення

пропозицій, спрямованих на вдосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження послужили праці вітчизняних та зарубіжних учених у галузі господарського та цивільного права, зокрема Є. І. Васковського, О. М. Вінник, О. В. Говоруна, Л. А. Демидової, Д. В. Задихайла, К. О. Кочергіної, О. О. Красавчикова, В. С. Мілаш, Н. О. Саніахметової, Н. Ю. Філатової, В. С. Щербини та ін. Слід відзначити дослідження О. М. Гончаренко, яка в межах дисертаційної роботи здійснила комплексний аналіз сутності, основних характеристик саморегулювання господарської діяльності, заклавши основу подальших правових досліджень з окресленого питання, проте специфіка створення та функціонування господарсько-правового механізму саморегулювання саме будівельної галузі дає змогу поглибити отримані наукові знання та оновити їх з урахуванням господарсько-правових підходів до інституту саморегулювання будівельної галузі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до фундаментальної науково-дослідної програми «Правове та законодавче забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації № 0116U004371). Тему дисертації затверджено вченою радою НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрНУ (протокол № 8 від 08 вересня 2014 р.); змінено та затверджено тему (протокол № 2 від 26 грудня 2017 р.).

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі впровадження господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі в Україні.

Предмет дослідження – господарсько-правовий механізм саморегулювання в будівельній сфері.

Мета та завдання дослідження – встановити особливості створення та функціонування господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- 1) дослідити господарсько-правовий механізм саморегулювання будівельної галузі та виокремити його основні елементи;
- 2) обґрунтувати господарсько-правову природу саморегулювальних організацій будівельної галузі;
- 3) визначити особливості організаційно-правових форм саморегулювальних організацій, їх ознак та видів;

4) здійснити класифікацію засобів саморегулювання будівельної галузі;

5) проаналізувати провідний світовий досвід упровадження саморегулювальної моделі будівельної галузі, визначити перспективні напрями його імплементації у вітчизняну правову систему;

6) розробити пропозиції щодо законодавчого вдосконалення регулювання діяльності саморегулювальних організацій будівельної галузі.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальних та спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дало змогу досягти поставленої мети й забезпечити наукову достовірність і коректність отриманих теоретичних результатів.

Відповідно до поставленої мети та завдань у дисертації були використані загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, зокрема історико-правовий, діалектичний, метод індукції та дедукції, метод правового моделювання, порівняльно-правовий, метод класифікацій, теоретико-прогностичний та ін.

Історичний метод застосовувався для дослідження етапів еволюції саморегулювальних організацій суб'єктів господарювання в різних правових системах (підрозділ 1.2). Діалектичний метод було використано для з'ясування місця та ролі саморегулювальних організацій як чинника забезпечення економічної безпеки (на загальнодержавному, регіональному, локальному рівнях) (підрозділ 1.1). Завдяки системно-структурному методу були досліджені правові особливості механізму саморегулювання будівельної галузі та його елементів, їх організаційно-правові форми, розроблено класифікацію саморегулювальних організацій у будівельній галузі (підрозділи 1.3, 1.4).

Метод правового моделювання використано при формулюванні пропозицій для вдосконалення положень чинного законодавства України щодо поняття саморегулювальних організацій будівельної галузі та її суб'єктів (підрозділи 1.3, 1.4, розділ 2). Завдяки порівняльно-правовому методу було розглянуто світовий досвід формування саморегулювальної моделі будівельної галузі (розділи 1, 2). За допомогою формально-логічного методу було проаналізовано визначення понять «саморегулювальна організація», «саморегулювання господарської діяльності» та ін., а також наявні теоретико-правові позиції щодо правової характеристики зазначених понять (розділи 1, 2). Метод класифікації використовувався під час встановлення видів саморегулювальних організацій будівельної галузі (розділ 1). Теоретико-прогностичний метод було покладено в основу

розроблення прогнозів щодо подальшого розвитку положень вітчизняного законодавства в цій сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою в господарсько-правовій науці України комплексною науковою працею, у якій з'ясовано особливості створення та функціонування господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі в Україні. На підставі системного аналізу чинного законодавства, що стосується зазначеної проблематики, обґрунтовано нові наукові положення й підготовлено рекомендації з розроблення правових засад діяльності саморегулювних організацій у будівельній галузі, що виносяться на захист.

Уперше:

- визначено поняття господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі як комплексної системи відповідних правових засобів та заходів, за допомогою яких забезпечується створення та функціонування саморегулювних організацій у будівельній галузі, врегулювання правил допуску до господарської діяльності певного виду в будівельній галузі, професійної етики, контроль за діяльністю суб'єктів господарювання будівельної галузі, дотриманням ними встановлених відповідною саморегулювальною організацією правил поведінки, а також порядок притягнення її членів до відповідальності;

- класифіковано основні господарсько-правові засоби саморегулювання в будівельній галузі за їх функціональними ознаками на дозвільні, організаційно-управлінські та гарантійні;

- запропоновано модель проведення професійної атестації/сертифікації працівників будівельної сфери з делегуванням цих повноважень відповідним саморегулювним організаціям, які повинні регулювати власними нормативно-правовими актами порядок, процедуру проведення та етапи перевірки професійної відповідності. Для такої моделі сертифікації персоналу вбачається логічним запровадження комплексної системи проведення атестації водночас у декількох напрямках – атестація за посадою та сертифікація за видами діяльності й уведення єдиного реєстру атестаційних спеціалістів;

- виокремлено основні етапи впровадження в Україні механізму проведення професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних зі створення об'єктів капітального будівництва;

- визначено ознаки гарантійних засобів саморегулювання господарської діяльності в будівельній галузі, до яких віднесено: ознаку публічності, компенсаторну ознаку, репутаційну (яку умовно поділено на

ділову репутацію СРО та ділову репутацію кожного члена СРО), забезпечення економічної безпеки споживача.

Удосконалено:

- періодизацію становлення та розвитку саморегульованих організацій у світі шляхом визначення 3 періодів: I період – зародження саморегульованих організацій у Середньовіччі; II період: а) відродження засад саморегулювання в Російській імперії та б) їхнє продовження в СРСР; III період – сучасних спроб становлення національної моделі розвитку саморегульованих організацій;

- пропозиції щодо проекту Закону України «Про саморегульовані організації», який регулюватиме відносини, що виникають у зв'язку з набуттям та припиненням статусу саморегульованої організації, діяльністю саморегульованих організацій, які об'єднують суб'єктів господарювання, взаємодією саморегульованих організацій та їх членів, споживачів вироблених ними товарів (робіт, послуг), органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

- наукові підходи щодо критеріїв класифікації саморегульованих організацій у будівництві за: 1) способом отримання повноважень (критерій добровільності/імперативу); 2) видами виконуваних робіт (послуг); 3) принципами утворення; 4) ієрархією створення та функціонування; 5) територією створення та функціонування; 6) кількістю учасників (на законодавчому рівні потрібно закріпити мінімальну кількість осіб). За кожним із критеріїв проведено відповідну класифікацію саморегульованих організацій у будівництві;

- наукове твердження щодо розуміння поняття саморегульованої організації в будівництві як некомерційної організації певної організаційно-правової форми, що не має на меті отримання прибутку від господарської діяльності власних членів, заснованій на членстві суб'єктів господарювання, поєднаних між собою спільною професійною спрямованістю їхньої господарської діяльності у сфері виконання окремих видів робіт чи надання послуг, пов'язаних зі створенням об'єктів капітального будівництва, основними функціями якої є регулювання діяльності власних учасників шляхом установаження додаткових правил та стандартів для професійної діяльності у визначеній галузі економіки держави, представлення інтересів своїх членів та притягнення до відповідальності винних за порушення норм чинного законодавства України та додаткових правил та стандартів, розроблених та прийнятих конкретною саморегульованою організацією;

- наукову дефініцію засобів саморегулювання будівельної галузі як інструментів (засобів та/або знарядь) регульованого впливу на

відносини, що виникають під час здійснення суб'єктами господарювання діяльності, пов'язаної зі створенням об'єктів капітального будівництва, спрямованих на встановлення для професійних учасників будівельної галузі правил, обмежень, стандартів та контролю, порушення яких тягне за собою застосування господарсько-адміністративних санкцій, та спрямованих на підвищення рівня безпеки та якості послуг, що надаються в будівельній галузі;

- підходи до визначення ознак організаційно-управлінських засобів саморегулювання, до яких віднесено: 1) можливість установа на розсуд керівництва конкретної саморегулювальної організації більш жорстких, ніж закріплено в законодавстві, додаткових умов і правил професійної/підприємницької діяльності та етики; 2) те, що встановлені саморегулювальною організацією правила та умови не можуть суперечити положенням чинного національного законодавства; 3) указані правила та умови є обов'язковими до виконання всіма членами відповідної саморегулювальної організації; 4) саморегулювальні організації при встановленні таких правил не повинні виходити за рамки своїх повноважень, наданих законом.

Набули подальшого розвитку:

- наукові підходи до розмежування моделей саморегулювання за критерієм ступеня державного впливу: американської моделі (характерної для США), європейської (характерної для країн Європейського Союзу) та моделі пострадянських країн;

- наукове твердження щодо організаційно-правової форми СРО та зазначено, що асоціація може бути найбільш ефективною організаційно-правовою формою для об'єднань забудовників – юридичних осіб, а громадське об'єднання – для саморегулювальних об'єднань спеціалістів–фізичних осіб (архітекторів, проєктувальників, інженерів тощо);

- наукова позиція щодо врахування в подальших розробках законопроектів питань урегулювання правового статусу, функцій саморегулювальних організацій та модернізації будівельного законодавства, концептуально важливих основ співрегулювання, які в будівельній галузі здатні збагатити й певною мірою компенсувати недоліки механізму чистого саморегулювання та прямого державного регулювання економіки;

- критерії розмежування понять «професійна атестація» та «сертифікація відповідальних виконавців»: за метою, їх темпоральними ознаками, завданнями (кінцевими результатами) та моментом початку трудових відносин.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертаційній роботі висновки, положення, пропозиції та рекомендації становлять собою певний внесок у теорію господарського права й можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій діяльності – для подальшого опрацювання проблем правової регламентації саморегулювання будівельної галузі в Україні;

- у нормотворчій сфері – в процесі підготовки проєктів нормативно-правових актів щодо внесення доповнень у Господарський кодекс України та інші нормативні акти про порядок та умови діяльності саморегулювних організацій у будівельній галузі;

- у навчальному процесі вищих юридичних закладів освіти – при підготовці навчальних програм, відповідних спецкурсів, написанні підручників і навчальних посібників із курсу «Господарське право», у викладанні названої навчальної дисципліни, а також у науково-дослідницькій роботі студентів;

- у правозастосуванні – у процесі застосування чинних норм вітчизняного законодавства щодо діяльності саморегулювних організацій будівельної галузі.

Апробація матеріалів дисертації. Основні наукові положення й висновки дисертаційної роботи, а також практичні рекомендації щодо вдосконалення господарського законодавства України викладено в доповідях на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових заходах, зокрема на Міжнародній науково-практичній конференції «Адаптація до права ЄС правового регулювання економіки України в сучасних умовах» (Харків, 26 травня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення розвитку національної інноваційної системи в умовах глобалізації» (Харків, Київ, 11 груд. 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 25-26 груд. 2015 року); Міжнародній науково-практичній конференції викладачів, співробітників ВНЗ і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ «Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти : проблеми та перспективи» (м. Сєвєродонецьк, 6-7 жовтня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці» (м. Харків, 20 жовтня 2017 р.); Міжнародній науково-

практичній конференції «Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Одеса, 13-14 квітня); Круглому столі «Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах» (м. Харків, 25 травня 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 2 розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (150 найменування) та 1 додатку. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, із них 189 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання, а також характеристики використаної методологічної бази, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про опублікування й апробацію основних положень роботи.

Перший розділ «Загальні передумови формування механізму самоорганізації будівельної галузі в Україні» структурно об'єднує три підрозділи й присвячений дослідженню передумов створення та функціонування саморегульованих організацій, особливостей розвитку та впровадження моделі саморегулювання будівельної галузі в Україні.

У підрозділі *1.1 «Історія формування та функціонування професійних саморегульованих організацій у будівельній галузі»* проаналізовано розвиток створення та функціонування саморегульованих організацій узагалі та в будівельній галузі зокрема. Наведено складний шлях розвитку саморегульованих організацій у сукупності історичних економіко-політичних та правових умов, які зумовили неоднозначне ставлення до інституту саморегулювання будівельної галузі та його запізнілу імплементацію у вітчизняне законодавство.

Обґрунтовано критерії розмежування моделей саморегулювання, зокрема, за критерієм ступеня державного впливу виділяємо: американську модель (характерна для США), європейську (характерна для країн Європейського Союзу) та модель пострадянських країн.

Доопрацьовано періодизацію становлення та розвитку саморегульованих організацій у світі шляхом визначення 3 періодів: I період – зародження саморегульованих організацій у Середньовіччі; II період: а) відродження засад саморегулювання в Російській імперії та б) їхнє продовження у СРСР. III період – сучасних спроб становлення національної моделі розвитку саморегульованих організацій.

У підрозділі *1.2 «Нормативні та теоретико-правові засади саморегулювання будівельної галузі в Україні»* здійснено теоретичний

аналіз передумов появи в Україні саморегулювних організацій у провідних галузях національної економіки.

Установлено, що правова модель саморегулювання може бути визначена як узагальнена форма відбиття ключових правових ознак саморегулювання, що виражає його внутрішню сутність і зовнішню роль, а також виконує компаративне завдання демонстрації спільних та відмінних рис механізмів саморегулювання, характерних для різних правових систем.

Запропоновано проєкт Закону України «Про саморегулювні організації», для врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з набуттям та припиненням статусу саморегулювної організації, діяльністю саморегулювних організацій, які об'єднують суб'єктів господарювання, із взаємодією саморегулювних організацій та їх членів, споживачів вироблених ними товарів (робіт, послуг), органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Підрозділ *1.3 «Саморегулювні організації в будівництві: поняття, організаційно-правова форма, принципи, види»* містить обґрунтування правової природи та правових ознак саморегулювних організацій у будівельній галузі. Зроблені висновки дали змогу визначити місце інституту корпоративного договору в системі права України як складника корпоративного права, що, у свою чергу, як підгалузь, виокремлюється із системи господарського права України.

Обґрунтовуючи господарсько-правову природу саморегулювних організацій у будівельній галузі, звернено увагу на: а) правові ознаки саморегулювних організацій у будівельній сфері як добровільних об'єднань фізичних та/або юридичних осіб; б) принципи діяльності саморегулювних організацій; в) критерії класифікації саморегулювних організацій у будівництві; г) організаційно-правову форму саморегулювних організацій у будівельній галузі (як для юридичних, так і фізичних осіб).

Другий розділ «Елементи господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі в Україні» містить дослідження елементів, що визначають цілісну систему господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі, обґрунтовано їх правову природу й дано правову характеристику

Підрозділ *2.1 «Механізм саморегулювання будівельної галузі: поняття та структура»* здійснено теоретичний аналіз феномену механізму саморегулювання будівельної галузі, досліджено підходи до його визначення.

З'ясовано, що під господарсько-правовим механізмом саморегулювання будівельної галузі слід розуміти комплексну систему відповідних правових норм та засобів, за допомогою яких забезпечується врегулювання правил допуску до певного виду господарської діяльності в будівельній сфері, професійної етики, контроль за діяльністю суб'єктів господарювання будівельної галузі, дотриманням ними встановлених законом та/або відповідною саморегулювальною організацією правил поведінки, а також порядок притягнення членів організації до відповідальності в разі порушення цих правил.

У межах дослідження виокремлено основні засоби саморегулювання будівельної галузі за критеріями їх функцій і характерних ознак та класифіковано на три групи засобів: дозвольні, організаційно-управлінські, гарантійні.

У підрозділі 2.2 *«Дозвольні засоби саморегулювання будівельної галузі як першочергові умови діяльності суб'єктів господарювання в будівельній сфері – членів саморегулювальних організацій»* розглядаються засоби саморегулювання (ліцензування та атестація відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів капітального будівництва), головна функція яких – забезпечення належного рівня відповідності суб'єктів господарювання встановленим у галузі стандартам та вимогам і, як наслідок, допуск до виконання робіт та/або надання послуг виключно висококваліфікованих суб'єктів господарювання.

Зроблено висновок, що ліцензування будівельної діяльності саморегулювальними організаціями являє собою таку схему: оскільки саморегулювальна організація, що надає своєму члену – суб'єкту господарювання свідоцтво про допуск до виконання окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів капітального будівництва, відповідає за невиконання чи неналежне виконання своїми членами взятих на себе зобов'язань у межах компенсаційного фонду, то вона має право встановлювати більш високі кваліфікаційні, кадрові, освітні, результативні вимоги до них, тим самим підвищуючи якість, безпечність, ефективність виконаної роботи чи наданої послуги.

У підрозділі 2.3 *«Організаційно-управлінські засоби саморегулювання будівельної галузі»* викладено дослідження особливостей засобів саморегулювання, спрямованих на належну організацію діяльності суб'єктів господарювання будівельної галузі шляхом встановлення власних правил, стандартів та обмежень для професійних учасників цієї сфери та контролю за їх дотриманням та

виконанням (прийняття локальних актів регулюючого впливу та контроль за діяльністю членів саморегулювальної організації).

Наголошено, що особливими рисами саме цього виду засобів саморегулювання можна вважати: 1) можливість установлення на розсуд керівництва конкретної саморегулювальної організації більш жорстких, ніж закріплено в законодавстві, додаткових умов та правил професійної/підприємницької діяльності; 2) установлені саморегулювальною організацією правила та умови не можуть суперечити положенням чинного національного законодавства; 3) указані правила та умови є обов'язковими до виконання всіма членами відповідної саморегулювальної організації; 4) саморегулювальні організації при встановленні таких правил не мають виходити за межі своїх повноважень, наданих законом.

Підрозділ 2.4 «Гарантійні засоби забезпечення відповідальності членів саморегулювальних організацій в будівельній галузі» присвячено теоретико-практичним питанням застосування гарантійних засобів, основною функцією яких є гарантування вчасності та належності виконання взятих на себе суб'єктом господарювання будівельної галузі зобов'язань.

Зроблено висновки, що для саморегулювальної організації як умова отримання права видачі допусків на ринок надання відповідних послуг чи виконання окремих видів робіт установлюються вимоги з наявності власного компенсаційного фонду, який формується із членських внесків суб'єктів саморегулювальної організації, які входять до її складу, а також для кожного її члена може бути додатково встановлена вимога страхування цивільної відповідальності як умова для отримання будівельної ліцензії.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й розв'язання наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо теоретичних питань, пов'язаних із впровадженням господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі. Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. Упровадження саморегулювальних організацій до будівельної сфери дасть змогу підвищити якість будівельних робіт шляхом прийняття такими організаціями нових правил та стандартів, делегування таким організаціям дозвільної функції у сфері інжинірингової діяльності, проєктування, архітектурної діяльності та капітального будівництва, а також підвищення рівня відповідальності їх членів.

2. Запропоновано періодизацію історії розвитку саморегулювальних

організацій у світі з 3 періодами: 1) період появи саморегульованих організацій; 2) період становлення саморегульованих організацій; 3) сучасний період удосконалення інституту саморегульованих організацій. На третьому періоді історичного розвитку саморегульованих організацій виділено появу трьох сучасних моделей саморегульованих організацій: а) американської; б) європейської; в) пострадянських країн. Стосовно історії українських саморегульованих організацій пропонуємо розглядати також 3 періоди, але з уточненням: I період – зародження саморегульованих організацій у Середньовіччі; II період з двома етапами: а) відродження засад саморегулювання в Російській імперії та б) їхнє продовження в СРСР; III період – сучасних спроб становлення національної моделі розвитку саморегульованих організацій.

3. Правова модель саморегулювання є узагальненою формою відбиття ключових правових ознак саморегулювання, що виражає його внутрішню сутність та зовнішню роль, а також виконує компаративне завдання демонстрації спільних та відмінних рис механізмів саморегулювання, характерних для різних правових систем.

4. Правовими ознаками саморегульованих організацій у будівельній сфері як добровільних об'єднань фізичних та/або юридичних осіб є: а) це неприбуткові об'єднання, тобто створені та діють без мети отримання й розподілу прибутків серед засновників; б) переважно у світовій практиці мають делеговані державою повноваження, тобто належать до виду делегованих; в) саморегульовані організації в будівельній сфері, як правило, мають вузьку спеціалізацію (організації забудовників, архітекторів, інженерів та ін.); г) професіоналізм членів саморегульованих організацій дає змогу розробляти якомога більш точні та сучасні вимоги до ведення господарської діяльності певної спеціалізації на ринку держави, у якій діє така саморегульована організація; г) такі вимоги закріплюються в прийнятих саморегульованими організаціями актах: правилах, стандартах господарської діяльності; застосовують обов'язкові для виконання порушником санкції; д) головні функції таких об'єднань: 1) визначення правил і стандартів підприємницької та професійної діяльності, обов'язків для виконання всіма членами таких організацій; 2) розроблення механізму відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок надання членами саморегульованої організації товарів, виконання робіт (надання послуг) неналежної якості.

5. До принципів діяльності саморегульованих організацій можна віднести такі: а) державне сприяння в проведенні децентралізації та переданні компетенції (зокрема, нормотворчої та контрольно-наглядової в будівельній сфері) саморегульованим організаціям; б) рівність усіх

саморегульованих організацій перед законом та між собою; в) недопущення існування дискримінаційних вимог для проведення реєстрації суб'єктів господарювання як саморегульованих організацій; г) недопущення втручання держави у внутрішню діяльність саморегульованої організації чи окремих її членів (винятком є порушення саморегульованою організацією чи окремим її учасником вимог чинного законодавства України); г) регіональний принцип побудови системи саморегульованих організацій на території України; д) дворівнева система функціонування саморегульованих організацій.

6. Упровадження в правову площину такої категорії, як «засоби саморегулювання будівельної галузі», спрямоване на досягнення кількох цілей: по-перше, зменшення тиску та меж втручання держави на професійних учасників галузі, не створюючи при цьому «анархічності» діяльності суб'єктів господарювання в цій сфері; по-друге, забезпечення появи динамічних засобів регульованого впливу, які миттєво зможуть реагувати на постійні зміни та виклики в одній із провідних галузей національної економіки; по-третє, підвищення якості, безпечності, стабільності та захисту споживачів будівельної галузі шляхом самоорганізації її професійних учасників; по-четверте, формулювання та впровадження визначення господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі.

7. Основні засоби саморегулювання будівельної галузі за критеріями їхніх функцій та характерних ознак можна умовно класифікувати на три групи: а) дозвільні (ліцензування й атестація відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів капітального будівництва). До цієї групи віднесено засоби, головною функцією яких – забезпечення належного рівня відповідності суб'єктів господарювання встановленим у галузі стандартам та вимогам і, як наслідок, допуск до виконання робіт та/або надання послуг виключно висококваліфікованих суб'єктів господарювання; б) організаційно-управлінські (прийняття локальних актів регулюючого впливу та контроль за діяльністю членів саморегульованої організації). До цієї групи віднесено засоби, спрямовані на належну організацію діяльності суб'єктів господарювання будівельної галузі шляхом встановлення власних правил, стандартів та обмежень для професійних учасників цієї сфери та контроль за їх дотриманням та виконанням. Характерною ознакою цих засобів нами було окремо названо можливість встановлення в межах законодавчо закріплених повноважень на розсуд керівництва конкретної саморегульованої організації більш жорстких, ніж закріплено в законодавстві, додаткових умов та

правил професійної/підприємницької діяльності, обов'язкових до виконання для своїх членів і таких, що не суперечать положенням чинного вітчизняного законодавства; в) гарантійні (наявність компенсаційного фонду та/або вимоги страхування відповідальності членів конкретної саморегулювальної організації). До цієї групи засобів віднесено ті, основною функцією яких є гарантування вчасності та належності виконання взятих на себе суб'єктом господарювання будівельної галузі зобов'язань. Зокрема, для саморегулювальної організації як умова отримання права видачі допусків на ринок надання відповідних послуг чи виконання окремих видів робіт встановлюються вимоги з наявності власного компенсаційного фонду, що формується із членських внесків суб'єктів саморегулювальної організації, які входять до її складу, а також для кожного її члена може бути додатково встановлена вимога страхування цивільної відповідальності як умова для отримання будівельної ліцензії.

8. Ліцензування є першим етапом допускового правового режиму здійснення господарської діяльності в будівельній галузі.

9. На підставі компаративного аналізу ключових для перевірки відповідності персоналу понять «професійна атестація» та «сертифікація відповідальних виконавців» та з урахуванням специфіки досліджуваної сфери, зроблено висновок, що для детермінування наявності у фахівців будівельній галузі належної кваліфікації та встановлення їх відповідності вимогам для виконання конкретних видів робіт чи надання послуг коректно використовувати саме термін «сертифікація відповідальних виконавців робіт».

10. Не погоджуючись із наявним переліком спеціалістів, для яких проведення професійної сертифікації є обов'язковим, підтримуємо ідею розширення такого переліку, як мінімум, доданням спеціалістів в інжиніринговій сфері та фахівців із забезпечення супроводу окремих сегментів проекту. Запропоновано ввести нову модель проведення професійної атестації/сертифікації працівників будівельної сфери з делегуванням цих повноважень відповідним саморегулювним організаціям, які мають регулювати власними нормативно-правовими актами порядок, процедуру проведення та етапи перевірки професійної відповідності. Для такої моделі сертифікації персоналу вбачається логічним запровадження комплексної системи проведення атестації водночас у декількох напрямках – атестація за посадою та сертифікація за видами діяльності, введення єдиного реєстру атестаційних спеціалістів.

11. Саморегулювальні організації здатні стимулювати розвиток будівельної галузі, закріплюючи більш сучасні, підвищені правила,

стандарти, етичні норми та слідкуючи за їх дотриманням своїми членами. СРО в будівництві, безумовно, повинні мати організаційно-управлінські повноваження, що характерно для будь-яких організацій, але з урахуванням своєї специфіки.

12. Серед гарантійних засобів забезпечення відповідальності членів саморегульвних організацій у будівельній галузі виділено використання страхування й компенсаційного фонду як альтернативних.

До системи забезпечення відповідальності членів саморегульвних організацій у будівельній сфері включено: а) відповідальність членів саморегульвних організацій перед споживачами наданих ними послуг або виконаних робіт, що виникає, переважно, з господарських договорів, та перед третіми особами, що виникає, в основному, із деліктних зобов'язань; б) систему індивідуального та/або колективного страхування; в) додаткову відповідальність саморегульвних організацій за рахунок компенсаційного фонду; г) субсидіарну відповідальність інших членів саморегульвних організацій; ґ) додаткову майнову відповідальність асоціації чи союзу саморегульвних організацій перед споживачами товарів, робіт або послуг, вироблених членами саморегульвних організацій, які беруть участь у діяльності цієї асоціації, за кошти компенсаційного фонду, що формується такими СРО із членських внесків, якщо таке передбачено статутом відповідної асоціації.

13. Для вирішення питання альтернативності застосування гарантійних засобів забезпечення відповідальності членів саморегульвних організацій у будівельній галузі запропоновано чітко закріпити черговість застосування господарсько-правових заходів забезпечення майнової відповідальності на рівні національного законодавства України та локальних актів саморегульвних організацій.

14. Класифіковано ознаки саморегулювання господарської діяльності, серед яких виділено такі: 1) діють в організаційно-правовій формі об'єднань як фізичних, так і юридичних осіб; 2) члени саморегульвної організації є суб'єктами господарювання, що здійснюють підприємницьку та професійну діяльність, які сутнісно є однаковими або схожими, доповнюють одна одну та реалізуються у сфері архітектурної діяльності; 3) добровільний характер об'єднання; 4) неприбутковий характер об'єднання – функціонують без мети отримання прибутку та його подальшого розподілу серед засновників; 5) функціональне навантаження полягає в такому: а) встановленні правил і стандартів підприємницької та професійної діяльності, визначенні обов'язків членів таких організацій, б) розробленні механізму відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок реалізації членами саморегульвної

організації товарів неналежної якості, неякісного виконання робіт чи надання послуг.

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові
результати дисертації:**

1. Гармаш І. М. Історія формування та функціонування професійних саморегулювальних організацій у будівельній сфері (постановка проблеми). *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2014. № 2 (3). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/12/Garmash.pdf>.
2. Гармаш І. М. До питання впровадження моделі саморегулювання будівельної галузі в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. № 1. Т. 2. С. 9-14.
3. Гармаш І. М. Основні етапи розвитку саморегулювальної галузі на території сучасної України. *Право та інновації* : наук. – практ. журн. / редкол.: Ю.Є. Атаманова та ін. Харків : Право, 2015. №2(10). С. 60-65.
4. Kurashova I.M. Control as a Self-Regulatory Tool of the Construction Industry. *Law and Innovations* : Scient.-Pract. Journal / edit. S.V. Glibko and others. Kharkiv: Pravo, 2018. № 3 (23). Pp. 64-68.
5. Курашова І.М. Господарсько-правова відповідальність членів саморегулювальних організацій в будівельній галузі. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 77-83.
6. Kurashova I.M. Liability insurance as a guarantee of self-regulation of the construction industry. *Visegrad journal on human rights*. № 6 (volume 1), 2020. Pp. 230-234.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Гармаш І. М. Становлення саморегулювання будівельної галузі: аналіз зарубіжного досвіду та ситуації в Україні. *Адаптація до права ЄС правового регулювання економіки України в сучасних умовах*: наукові доповіді, м. Харків, 26 травня 2015 р. / редкол.: Ю.Є. Атаманова, С.В. Глібко, К.В. Єфремова. Харків: НДППЗІР, 2015. С. 118-123.
8. Курашова І.М. До питання визначення поняття саморегулювальних організацій в будівельній сфері (постановка проблеми). *Правове забезпечення розвитку національної інноваційної системи в умовах глобалізації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, Київ, 11 груд. 2015 р.) / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібко, А. В. Матвєєва. Харків : Право, 2015. С. 231-234.

9. Курашова І.М. Саморегулювання господарської діяльності у сфері будівництва. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Запорізька міська громадська організація «Істина», 25-26 грудня 2015 року. С. 107-109.

10. Курашова І. М. До питання класифікації видів саморегулювних організацій в будівельній сфері. *Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти : проблеми та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників ВНЗ і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ (6-7 жовтня 2017 р.). Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 186-188.

11. Курашова І.М. Саморегулювання як альтернатива ліцензуванню будівельної сфери. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: Міжнародна науково-практична конференція з права, 13-14 квітня, Одеса. С. 66-70.

12. Курашова І.М. До питання господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах*: збірник матеріалів круглого столу (м. Харків, 25 травня 2018 р.) / редкол.: М. П. Кучерявенко, О. О. Дмитрик, С. В. Глібко. Харків: Право, 2018. С. 86-90.

13. Kurashova I.M. Control as a self-regulatory tool of the construction industry (problem setting). *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: зб. наук. праць за матер. інтернет-конференції (м. Харків, 26.02.2019) / редкол. С.В. Глібко, А.М. Любич. НДПЗІР. 2019. С. 74-80.

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження:

14. Курашова І.М. Саморегулювна організація. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 15. Господарське право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) [та ін.]. Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. С. 614-615.

15. Курашова І.М. Саморегулювання господарської діяльності. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 15. Господарське право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) [та ін.]. Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права

ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. С. 615-616.

АНОТАЦІЯ

Курашова І. М. Господарсько-правовий механізм саморегулювання будівельної галузі в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних питань господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі. В роботі схарактеризовано основний поняттєвий апарат саморегулювання господарської діяльності взагалі та в будівельній галузі зокрема, запропоновано відповідні авторські визначення. Значну увагу приділено дослідженню особливостей правового регулювання саморегулювальної діяльності в іноземних країнах із метою запозичення позитивного досвіду й засад правової регламентації порядку та умов її впровадження. Дослідження цього питання було проведено на підставі аналізу внутрішніх нормативних актів іноземних країн та міжнародних документів.

Окрему увагу в роботі приділено аналізу чинної нормативно-правової бази, нормами якої частково врегульовано питання діяльності саморегулювних організацій у пріоритетних галузях національної економіки, а також законотворчій роботі, зокрема, у дисертації проаналізовано подані та зареєстровані у Верховій Раді України законопроекти, які стосуються створення та функціонування саморегулювних організацій в Україні. Відзначено, що для України характерною є відсутність єдиного та належного правового підходу до впорядкування саморегулювання господарської діяльності.

У результаті проведеного дослідження вперше визначено поняття господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі як комплексної системи відповідних правових засобів та заходів, за допомогою яких забезпечується створення та функціонування саморегулювних організацій у будівельній галузі, врегулювання правил допуску до господарської діяльності певного виду в будівельній галузі, професійної етики, контроль за діяльністю суб'єктів господарювання будівельної галузі, дотриманням ними встановлених відповідною саморегулювальною організацією правил поведінки, а також порядок притягнення власних членів до відповідальності

Ключові слова: саморегулювання, саморегулювання господарської діяльності в будівельній галузі, саморегулювання організація в будівельній галузі.

АННОТАЦИЯ

Курашова И. Н. Хозяйственно-правовой механизм саморегулирования строительной отрасли в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; арбитражный процесс». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2021.

Диссертация посвящена исследованию теоретических вопросов хозяйственно-правового механизма саморегулирования строительной отрасли. В работе охарактеризован основной понятийный аппарат саморегулирования хозяйственной деятельности вообще и в строительной отрасли в частности, предложены соответствующие авторские определения. Значительное внимание уделено исследованию особенностей правового регулирования саморегулируемой деятельности в зарубежных странах с целью заимствования положительного опыта и принципов правовой регламентации порядка и условий ее применения. Исследование этого вопроса было проведено на основании анализа внутренних нормативных актов зарубежных стран и международных документов.

В результате проведенного исследования впервые определено понятие хозяйственно-правового механизма саморегулирования строительной отрасли как комплексной системы соответствующих правовых средств и мер, с помощью которых обеспечивается создание и функционирование саморегулируемых организаций в строительной отрасли, урегулирование правил допуска к хозяйственной деятельности определенного вида в строительной отрасли, профессиональной этики, контроль за деятельностью субъектов хозяйствования строительной отрасли, соблюдением ими установленных соответствующей саморегулируемой организацией правил поведения, а также порядок привлечения собственных членов к ответственности.

Ключевые слова: саморегулирование, саморегулирование хозяйственной деятельности в строительной отрасли, саморегулируемая организация в строительной отрасли.

SUMMARY

Kurashova I.M. Economic and legal mechanism of self-regulation of the construction industry in Ukraine. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.04 «Commercial law; economic and procedural law ". – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to the research of theoretical issues of economic and legal mechanism of self - regulation of the construction industry. The main conceptual apparatus of self - regulation of economic activity in general and in the construction industry in particular is characterized in the work, the corresponding author 's definitions are offered. Considerable attention is paid to the study of the peculiarities of the legal regulation of self-regulatory activities in foreign countries in order to learn from the positive experience and principles of legal regulation of the procedure and conditions of its implementation. The study of this issue was conducted on the basis of the analysis of domestic regulations of foreign countries and international documents.

Particular attention is paid to the analysis of the current legal framework, the norms of which partially regulate the activities of self-regulatory organizations in priority sectors of the national economy, as well as legislative work, in particular, the dissertation analyzes submitted and registered in the Supreme Council of Ukraine self-regulatory organizations in Ukraine. It is noted that Ukraine is characterized by the lack of a unified and proper legal approach to streamlining self-regulation of economic activity. In single, mostly by-laws, certain concepts from the terminological apparatus of "self-regulation" are mentioned in fragments, but without their interpretation and the established uniform approach. As a result of the study, the concept of economic and legal mechanism of self-regulation of the construction industry as a comprehensive system of appropriate legal means and measures to ensure the creation and functioning of self-regulatory organizations in the construction industry, regulation of admission to certain activities in the construction industry, professional ethics , control over the activities of economic entities in the construction industry, compliance with the rules of conduct established by the relevant self-regulatory organization, as well as the procedure for bringing their own members to justice

Key words: self-regulation, self-regulation of economic activity in the construction industry, self-regulatory organization in the construction industry.

Підписано до друку 22.02.2021. Формат 60х90 ¹/₁₆
Папір офсетний. Віддрук. на ризографі.
Ум. друк. арк. 1,7. Обл.-вид. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 988

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77